

Jó volna most már egy-két mondatban megfogalmazni, hogy miről is szólhat ma a Lear király, de nem lehet, mert átjárhatatlan, körüljárhatatlan darab ez. Mondják, Othello a féltékenységi drámája, a Hamlet... Ez olyan felemás dolog. Címkezés. A Lear királyt se lehet egyszerűen megfogalmazni, hiszen minden szála, minden egyes figurája befejezett és tökéletes. Tökéletes figurák. Ahogy a természet a kegyetlenségével megteremtette az embert. Az embert, akiben minden jószág, minden nagyszerűség s minden aljasság benne van és varázsütésre működik: amikor föltámadnak benne az erkölcs alatti energiák, föltámad az emberben az állat, a vad-ság, akkor megfedkezik mindenről, szülői tiszteletéről, hatalommal való józan életről... Már csak visszaélni tud vele... Ez a Lear király.

Csodálatos példája annak, ne engedjük, hogy az élet körülöttünk szétrohadjon!

Lejegyezte PÁLFY G. ISTVÁN

KÉPZŐMŰVÉSZET

Czene Jánosné világa

Először a kerítéshasadékon kukucskáltam be a kiszombori ház kertjébe, miután hiába volt dörömbölés, hangos kiáltás. A kissé elvadult kert zöld csipkeshővevénye között három szobor fehérlett. Méteres talapzaton mészkozúzalékból formált portrék. Lenin, Kodály és Erdei Ferenc szinte totemizikus szobrai vigyázzák öv. Czene Jánosné kertjének nyugalmát. Csöndes, bölcs, szinte archaikus mosoly valamennyiük

tekintetében; összefogott, kissé elnagyolt formák, csak a lényegre, a legkarakteresebb jegyekre koncentrálván — Lenin szűrös tekintetére és kis szakállára, Kodály fejet keretbe foglaló hajkoronájára, Erdei Ferenc boltozatos koponyájára, mély barázdáira. Jelekpek és kulcsok ezek a naiv, bájos és vallomásértékű szobrok Czene Jánosné kiszombori kertjében. Egy négy elemi végzett, hatvanat is elhagyó naiv alkotó, életét kiteljesítő festőasszonyi vallomásai.

Aztán az első találkozáskor, mint egy vége-hossza nincs képeskönyv lapjain, feltártult egy naiv képi világ, mint egy néhány esztendeje fantasztikus bőséggel termő művészetfa. A kerítés-hasadékok késpenge-villanásainak élménye után képek sokasága kápráztatott el. Olajfestmények, akvarellek, tusrajzok, ceruzavázlatok, agyag- és kőszobrok, s a mappákban mesék, operalibrettó, élettörténet... Hogyan kezdődött?

Ezerkilencszázhetven nyarán, amikor a Tisza és a Maros fenyegető ölése elől kilakoltatták Makó és a környező falvak lakosságát, a holt Kiszombor tanácsházáján az ügyeltesek között ott virrasztott Czene Jánosné is. A várakozás és tehetetlenség idegölő perceiben egyszerűen papírt és ceruzát fogott — meglevenedtek a gyerekkor örömteli és tragikus élményei. Ott, a kiürített, tetszhalott falú tanácsházának egyik kopott íróasztalán hirtelen, elementáris erővel. S azóta szinte nem múlik el nap — legyen a legnagyobb dologidő, a legkeményebb munka —, hogy ne szakítana időt a ceruzára, festékre. Ötvenöt éves volt akkor, amikor e földrengéserejű megrendőztetés után feltört a több mint fél évszázada szaporodó, feszülő élményvilág. Formát öltött, képekké nemesedett. Miután férjét is elvesztette, méginkább a festés, mintázás vált élete értelmévé. Élményeinek hajszálygókerei a századelő évtizedeinek „makai” parasztvilágából, a hagyások társadalmának kérgestenyérű, nyakas-dolgos népéből táplálkoznak. A festmények szinte elmesélik az élet évtizedeinek mozzanatait, meglevenítik a család tagjait, megőrzik a mindennapok jeleneteit. Ezek az elbeszélő, mesélő képek akár dokumentumok is lehetnének, ha nem szőné át meg át valamennyit az alkotó lírai alkata, fantáziájának szürreális csapongása, etikai magatartásának profán tízparancsolata. Mert a gazdagon buzogó forrás minden cseppje valóságélmények, erkölcsi példázatok, szavakban megfogalmazhatatlan álmok szubjektív elegyei. Ezt erősítik a naiv technikai megoldások, a léptékváltások, a perspektíva alkalmoszerű, sajátos alkalmazásai, az anatómiai ismeretek hiányából adódó groteszk báj, a színek visszafogott használatának gyöngyházszerű fakturája, a tustollak akadozó, meg-megbicsakló futásai, s talán legfőképpen a minden kép alá szálkás beütéssel fölrott sorok: eligazító megjegyzések, odavetett vélemények, szinte emlékkönyvi áhítások, dokumentumszerű közlések, slágersorok...

Mindez azt igazolja, hogy e művek alkotója a maga sokszínűségében és gazdagságában szemléli a világot a régi emlékektől a legfrissebb újsághírekig. Az élet és halál, az öröm és bánat, az álmok és valóság jegyben járnak minden képén, szobrán, rajzán. A naiv művészek sajátos egyénisége ő. Nem pusztán a valóság szűk faktora érdeklí, bár azt hihetné az ember, négy elemi világát két karjával magához ölelheti — s kiderül, ölelésébe az egész világ belefér.

Témavilágának három gyűjtőmencendéje az életképek, a portrék és a csendéletek. Az életkép-meghatározás meglehetősen leszűkíti persze a művek legnagyobb hányadát magába foglaló csoportot. Hiszen ide tartoznak azok a meseillusztrációk, melyeknek inspirációjára s felhasználásával a kanadai televízió filmet készített; ide tartoznak a szünetest, halottsíratást, vásárt és hetipiacot, kedvenc volt lovait, lánykérést és esküvőt megörökítő festményei; szimbolikus alakokkal benépesített, erkölcsi tanulságot sugalló képei a barátságról, szerelemről, szépségről stb. A konkrét és az általános, az egyedi és a különös találkozik ezeken a képeken naivan bájos harmóniában.

Portréin nyakas parasztemberek, szomszédok, ismerősök és példaképek. A makói művésztelepen egy alkalommal egymást rajzolta-festette Vinkler László festőművész és Czene Jánosné. Most egymás mellett a két kép. Vöröskrétaival rajzolt precíz, pontos portré az egyik, olajjal festett groteszken kedves festőarc a másik, a hófehér lobogó hajkorona mint egy parlamentertárszló. A békesség és egymás megbecsülé-

sének-tiszteletének szimbóluma is lehetne! Az egyik festményen a II. világháború legendás hőse, Marija Fortusz, aki a makói harcokban is részt vett. A nagyszerű asszonytárs egy látogatásának élménye alatt született meg az arckép. Hasonló emberi ragaszkodás és példa készítette a Lenin-portré, vagy a Kodály-fej születését. Erdei Ferenc alakját, személyiségét sokszor megfogalmazta. Megrajzolta, lefestette, megmintázta. A legközelebbi, a legszemélyesebb, földrajzilag is legközvetlenebb példakép számára.

Csendéletei virágokat őriznek. Elsősorban kertjének színpompás virágait, a csöndet magukba záró kelyhes tulipánokat, vérszínű pecsétrózsákat, sápadt őszirózsákat.

Hajlamosak vagyunk egy-egy művészi irányzatot könnyen behatárolható dátumokhoz, történelmi szituációkhoz kötni. A naiv művészetet is szinte lezártnak tekintettük. S íme, újabb adalék a néhány esztendeje másodvirágzását élő naiv művészet színes kaleidoszkópjához. Egy négy elemít végzett asszony — aki bár kitanulta, de egészségügyi okokból csak rövid ideig művelte az ívhegesztő szakmát — elsősorban paraszti indíttatású, tartású és mégis mai teljességre törekvő ösztönös művészi munkássága már nemcsak a szűkebb pátria kuriozitása, hanem megbecsült helye van a kecskeméti Naiv Múzeumban, a hazai és külföldi kiállítótermek falain és gyűjteményeiben. Azt tervezi, hogy rendbehozza a kiszombori házat, amely alkotó otthona lehetne a ma élő naiv művészeknek. S minden bizonnyal érdekes és értékes látványossága, megbecsülésre készítő élménye a felénk megfordulóknak. Addig is özvegy Czene Jánosné naponta kezébe veszi a ceruzát, az ecsetet, s ontja a képek garmadát, mert sok van még, amit el kell mondania...

TANDI LAJOS

Szerkesztői asztal

Két, nemrég megjelent, hasznos és szép helyi kiadványról számolhatunk be. Dömötör János *Vásárhely műemlékei, épületei* című munkáját a Hódmezővásárhely városi Tanács V. B. művelődésügyi osztálya adta ki. A kötetet Pölös Endre szerkesztette, a fotókat Dömötör Mihály készítette. — A Szentés város Tanácsának támogatásával megjelent *Kosztá József-album*hoz Bényi László írt bevezetőt. A kötetben tizenhat színes reprodukció található.

*

Az SZMT Központi Könyvtára, a SZOT segítségével szakmunkástanulók

és ifjúmunkások részére ebben az évben is szervezett olvasótábort. A fiatalok a Tiszatáj munkatársaival (Annus József főszerkesztő-helyettessel, Tóth Béla íróval és Olasz Sándor szerkesztővel) is találkoztak.

*

Kincskereső-tábor Újszegeden. A gyermekek számára készülő irodalmi és kulturális folyóirat pályázatainak nyertesei, a Kincskereső-klubok tagjai, a lap legszorgalmasabb terjesztői kéthetes táborozáson vettek részt. A gyerekek — többek között — Annus József és Tóth Béla írókkal ismerkedtek meg.